

Zweifeln ist menschlich

Het tijdschrift *Kulturaustausch. Zeitschrift für internationale Perspektiven*, uitgegeven door het Duitse Institut für Auslandsbeziehungen¹, wijdde in de loop van 2011 een themanummer aan de aarzelende wijze waarop de (hoofdzakelijk Westerse) wereld gedurende het laatste paar eeuwen is omgegaan met zijn eigen idealen, mogelijkheden en verworvenheden:

Verlichting, humanisme, universalisme, secularisme, vooruitgangsgedachte, techniek, kapitalisme... "*Zweifeln ist menschlich*", luidde de synthese, aarzelen is menselijk. Het is het dus een verhaal van vallen en opstaan, van mislukken en opnieuw de rug rechten, van net-niet slagen in het realiseren van hooggestemde verwachtingen.

Aarzelen om de juiste keuze(s) te maken, wijst vaak in de richting van een veelzijdige levensgeschiedenis. Soms leidt die veelzijdigheid uitgerekend niet tot wat iemand echt ambieert, soms slaagt iemand slechts gedeeltelijk in zijn of haar betrachtingen.

Een rolmodel voor een dergelijk parcours in Vlaanderen is ongetwijfeld de Kortrijkse industrieel Tony Herbert (1902-1959), die zijn talloze politieke en maatschappelijke engagementen uiteindelijk niet kon bekronen met een parlementair mandaat en ten slotte terugplooidde op zijn taak als industrieel, de zorg voor zijn (groot) gezin en zijn passie voor kunst. Als student was Herbert Vlaams-nationalist en antibelgicist, later werd hij belgicist. Hij fungeerde als een van de oprichters van het Vlaams Nationaal Verbond (VNV), richtte zich later tot het Verdinaso en werd ten slotte een spilfiguur bij de herinrichting van de katholieke partij na de Tweede Wereldoorlog. Maar deze actieve en creatieve flamingant was ook een uitgesproken organisator en pionier: het Vlaams Economisch Verbond, de Kamer van Handel en Nijverheid in Kortrijk, de Vlaamse Ingenieursvereniging, de Vlaamse Vereniging voor Reserveofficieren, de Vlaamse Centrale voor Sociale Actie, *De Nieuwe Standaard*. In de perceptie van zijn meanderend parcours overheerst meestal zijn (opvallende) overgang van anti-Belgisch Vlaams-nationalisme naar belgicistisch flamingantisme, naast zijn steun aan de Belgische koning, vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Maar volgens historicus Dirk Luyten zit in de evolutie van

1. *Kulturaustausch. Zeitschrift für internationale Perspektiven*, Berlijn-Regensburg, 2011, Ausgabe IV.

Herberts engagement een zekere logica: zijn antidemocratische strekking en zijn sociaaleconomisch corporatisme bleven ongewijzigd, terwijl zijn opvattingen m.b.t. de Vlaamse emancipatie moeten worden begrepen tegen de achtergrond van zijn succesrijk industrieel verleden, waarvoor het Belgisch staatsverband geen hinderpaal had gevormd.²

Tony Herbert krijgt binnenkort waar hij krachtens zijn bijzonder veelzijdig leven ten volle recht op heeft: ruime wetenschappelijke belangstelling, via een colloquium waarin de talrijke aspecten van die veelzijdige en daadkrachtige geest aan bod zullen komen.³ Als aanloop naar dit wetenschappelijke gebeuren publiceert Dirk Luyten in onderhavig *Wt*-nummer zijn bijdrage *Ondernemer tussen volk en staat. Tony Herbert: enkele historiografische ankerpunten vanuit biografisch perspectief*.

“Wat in Herberts biografisch en ideologisch parcours opvalt, is de sterke identificatie met de staat, men zou zelfs kunnen spreken over een ware cultus van de staat”, schrijft Dirk Luyten, *“Ook in zijn economische opvattingen was de staat sterk aanwezig. (...) Zijn Vlaamsgezindheid evolueerde gaandeweg naar het streven om een meerderheid te verwerven in de Belgische staat om hem te kunnen domineren door sleutelposten te bezetten in de administratie en van daaruit de Vlaamse (economische) belangen te behartigen.”* Abstractie makende van het uitsluitend economische aspect, zou men kunnen stellen dat Tony Herberts belangrijke rol in de (weder)oprichting van de katholieke partij via de Christelijke Volkspartij in 1945 die logica volgt. Heel wat door Herbert beïnvloede (betrekkelijk) jonge politici werden later overigens prominente CVP-politici: Robert Vandekerchove, Jos De Saeger, Theo Lefèvre en anderen.

In zijn derde en laatste bijdrage van *Verdraagzaamheid en pragmatische samenwerking in de Vlaamse beweging. Hugo Verriest en August Vermeylen 1895-1914* schetst Romain Vanlandschoot hoe de vriendschappelijke en literair-collegiale relatie tussen August Vermeylen en Hugo Verriest tussen 1910 en 1914 naar een hoogtepunt evolueerde. De verstandhouding tussen de vrijzinnige hoogleraar en de katholieke priester werd bij het begin van die periode nochtans danig op de proef gesteld, nadat Verriest in 1910 de liberale en/of vrijzinnige letterkundigen duidelijk had geprovoceerd. Verriest benaderde de Vlaamse literatuur immers vanuit een vrij eenzijdig standpunt: o.m. de toen reeds vermaarde romancier Cyriel Buysse (1859-1932) ontbrak in zijn geschetst pantheon. Was die benadering op zich reeds controversieel, ook de symboliek van het ogenblik lag gevoelig: Verriests uiteenzetting had namelijk plaats in aanwezigheid van de Belgische koning en koningin en van de Nederlandstalige én de Franstalige schrijversbonden. De samenkomst was opgezet door de invloedrijke

2. D. Luyten, *Herbert, Tony*, in: *NEVB*, Tielt, 1998, pp. 1427-1429.

3. Kortrijk (KULAK), 22 november 2013.

jurist en schrijver Edmond Picard (1836-1924)⁴ en draaide vooral om de figuur van de Fransschrijvende, met het koningspaar bevriende Emile Verhaeren (1855-1916). Overigens spraken noch de koning noch Picard noch Verhaeren bij die gelegenheid één woord Nederlands.

Mede dankzij de steun die Verriest bleef genieten vanwege Vermeyleen en vanwege de spilfiguren van het (inmiddels verdwenen) tijdschrift *Van Nu en Straks* – en natuurlijk ook vanwege de katholieke tijdschriften als *Dietsche Warande en Belfort* – culmineerde de Verriest-cultus intussen naar een hoogtepunt. In 1913 werd de pastoor-redenaar-letterkundige in zijn woonplaats Ingooigem omstandig gehuldigd door de letterkundige en politieke wereld. En enkele maanden later begaven Verriest en Vermeyleen zich solidair op het politieke pad naar aanleiding van de wet-Poulet, die bij het begin van 1914 zou worden goedgekeurd en die de schoolplicht zou invoeren, naast het verlenen van overheidssubsidie aan 'aangenomen' lagere scholen. Die wet zou eveneens het taalgebruik van die scholen regelen. Met betrekking tot de stad Brussel vreesden de Vlaamsgezinden voor een nadelige regeling qua taalregime.⁵

Terwijl August Vermeyleen zich na de commotie omtrent de schoolwet terugtrok uit het publieke leven en zich vooral bezighield met zijn literair-essayistisch oeuvre, bleef Verriest doorgaan met zijn redevoeringen in Vlaanderen en Nederland. Maar intussen was hij in feite bezig met zichzelf te overleven. Hij was, zoals Romain Vanlandschoot het stelt “*reeds de aula van de mythologische verheerlijking ingetreden*”. Maar tegelijk verzeilde hij stilaan in de vergeethoek. De Eerste Wereldoorlog deed de rest. Hij werd, zoals Vanlandschoot schrijft, “*ontredderd en ziekelijk achtergelaten*”.

Hugo Verriest overleed in 1922. Minder dan tien jaar later werd August Vermeyleen de eerste rector van de venederlandse universiteit van Gent (1930). De pragmatische brug die beiden, via hun wederzijdse sociaal-culturele belangstelling, hadden geslagen tussen de vrijzinnige en katholieke Vlaamse beweging vormde een mijlpaal in het emancipatorische verhaal van de Vlaamse beweging.

In *Hector Plancquaert: daensistisch politicus voor, tijdens en na Daens, activist, geboren dissident* wijst Frans-Jos Verdoodt erop dat de honderd en vijftig jaar geleden geboren Plancquaert niet de bekendheid geniet die in verhouding staat tot het bijzondere parcours dat hij doorheem de Vlaamse beweging heeft doorlopen. Vooral binnen de *daensistische beweging*, die een specifiek onderdeel vormt van de Vlaamse emancipatiegeschiedenis tussen 1890 en 1940, verzeilde Plancquaert qua belangstelling

4. In 2011 verscheen een biografie van Picard (B. Coppein, *Dromen van een nieuwe samenleving. Intellectuele biografie van Edmond Picard*, Brussel-Gent, 2011).
5. M.b.t. de onderwijswet van 1914, zie K. De Clerck, *Momenten uit de geschiedenis van het Belgisch onderwijs*, Antwerpen, 1974, pp.93-97.

grotendeels in de schaduw van het iconische broederpaar priester-politicus Adolf Daens (1839-1907) en drukker-uitgever en politicus Pieter Daens (1842-1918).

Daarbij moet in de eerste plaats rekening worden gehouden met het feit dat de gebroeders Daens de naamgevers werden van een beweging waarin zijzelf en anderen, onder wie Hector Plancquaert, een hoofdrol vervulden. O.m. wegens zijn geruchtmakend disciplinair conflict met zijn kerkelijke overheid, werd Adolf Daens even populair als verguisd. Hij werd vooral groot door de kleinheid waarmee zijn tegenstanders hem hebben behandeld en zijn broer Pieter deelde in die aura. Die sfeer genereerde uiteraard een bijzonder electoraal effect.

Plancquaert van zijn kant had over een tijdspanne van bijna een halve eeuw de gehele daensistische beweging medebeleefd, medegevormd en ten slotte overleefd, zonder een politiek mandaat te verwerven. Hij had nochtans vierentwintig maal gefungeerd als kandidaat, bijna steeds in verschillende kiesdistricten. Dit electorale falen vormde zijn achilleshiel, al dient daarbij vermeld dat de omstandigheden zich wel eens tegen hem keerden. Daarenboven blijkt uit niets dat de bemiddelde Plancquaert – die financieel niet afhankelijk was van een politiek mandaat – zo'n mandaat en zo'n 'vast' kiespubliek met man en macht wenste uit te bouwen. De feiten wijzen eerder in de richting van een ambitie om de beweging verticaal én horizontaal uit te bouwen. Hij ijverde immers voor een stevige centrale partijopbouw en bracht daarnaast 131 partijkernen op de been, waarvan 76 in Oost-Vlaanderen, 54 in West-Vlaanderen en 1 in Antwerpen.

Plancquaert toonde daarenboven weinig honkvastheid wat zijn verblijfplaatsen betrof. En dat hij na zijn activistisch avontuur gedurende meer dan tien jaar in het buitenland verbleef, bevorderde al evenmin zijn bekendheid in Vlaanderen. Na zijn terugkeer waren de politieke omgevingsfactoren overigens geheel gewijzigd: het Vlaams-nationalisme slurpte systematisch het daensistisch electoraat en de daensistische organisatie op en de katholieke tegenstander had een zekere metamorfose ondergaan, hoofdzakelijk onder de invloed van de christelijke arbeidersbeweging.

De geboren dissident en antiklerikaal Plancquaert wilde aanvankelijk nog oproeien tegen die evolutie. Tijdens de periode 1888-1893 was hij erin geslaagd dé pionier te zijn van de opstandige beweging die zich in hoofdzaak richtte tegen de katholieke machthebbers. Maar thans lukte het hem niet meer om een substantiële dissidentie op het getouw te zetten, ditmaal in een poging om de daensisten weg te houden van de Vlaams-nationalisten van het vnv.

Metterdaad en mettertijd besefte Plancquaert dat zijn spoor vervaagde. Hij overleefde met de overtuiging aan zijn zijde dat hijzelf en zijn kompanen *“een aanzienlijk deel van het slaafse Vlaamse volk mondig en stoutmoedig [hebben] gemaakt, een houding waartoe het door de almacht der katholieken ontoegankelijk was.”*